

8. El Camp d'en Grassot i Gràcia Nova, un territori entre l'eixample i la vila

Josep Maria Contel Ruiz

Taller d'Història de Gràcia Centre d'Estudis

Índex

Introducció	3
El cinema Chile	5
La fàbrica Elizalde	8
La font d'Hèrcules	11
La connexió del passeig de Sant Joan amb la Travessera de Gràcia	14
El monument d'Anselm Clavé	17
Ca l'Arquer	21
La plaça de Joanic	24
Cal Comte	27
La urbanització de les terres de Cal Comte	30
L'escorxador de Gràcia	33
El carrer d'Hipòlit Lázaro	36
El cinema Máximo	39
Els Claretians	42
La Sedeta	46
La fàbrica de joguets Jorge Rais	49
El refugi antiaeri del carrer d'en Grassot	52
La Festa Major	55
A tall de cloenda	59
Itinerari	62
Bibliografia	64

Introducció

La masia de Ca l'Arquer, amb la seva típica galeria porxada, a la Travessera de Gràcia, l'any 1930. PERE DUART / AMDG

Amb el pas dels anys, les noves divisions territorials dels districtes i barris de la ciutat, moltes vegades acaben desdibuixant part de la història del territori. Un exemple és l'anomenat barri del Camp d'en Grassot i Gràcia Nova, que, amb l'actual divisió de barris de la ciutat, els ha deixat merament com un barri del districte de Gràcia.

I això no és així. L'anomenat barri del Camp d'en Grassot i Gràcia Nova, en gran part, és un territori de la vila de Gràcia, una petita porció del qual antigament pertanyia al poble de Sant Martí de Provençals. Actualment, el barri del Camp d'en Grassot i

Gràcia Nova té la seva frontera al carrer de Sardenya, però antigament la separació entre pobles la delimitava el Torrent Mariner -que ara aniria més o menys des del mateix carrer que porta el seu nom, seguint cap al passatge Llavallol, tot anant a buscar el carrer de Nàpols.

Pel que fa a la seva composició territorial, caldria dividir-lo en dos grans parts, en les quals cadascuna d'elles té diferents apèndixs agregats: aquestes dues grans zones són els terrenys de la gran finca de Cal Comte i les terres de la possessió d'en Grassot. És aquesta última la que es troba entre el nucli antic de Gràcia i la nova urbanització d'illa tipus eixample.

Per la part baixa de la Travessera, hi havia el Camp d'en Grassot, delimitat per aquesta via, el Torrent del Pecat -carrer de Bailèn-, el carrer de Mallorca, el Torrent Mariner -passatge de Llavallol- i el carrer de Nàpols. Un territori que antigament havia aplegat les masies o cases de Can Sagristà, Can Bartra, Can Sagués, Bell-Lloch, Can Brichfeus, Can Mariné, Can del Riu o Can Calvet, algunes de les quals, amb el temps, van canviar de nom.

Cal esmentar que, durant anys, en aquest territori es van assentar diferents rajoleries o bòbiles, com les rajoleries Rovira, March, Serra, Carbonell, la bòbila

Castellet, o altres negocis com el Tint Vermell o el Blanqueig Tremoleda, que acabaren desapareixent per donar pas a la construcció de diferents edificis d'habitatges o altres tipus de negoci.

Per la part alta de la Travessera de Gràcia, la gran finca agrícola i d'estiueig de Cal Comte, delimitada per aquest carrer, el de Joaquin Ruyra, de Pau Alsina, de la Providència i de l'Escorial i que, arribats al segle XX, començà a perdre terrenys arran de les diferents urbanitzacions que afectaren la seva propietat i acabà acollint també nombrosos edificis d'habitatges.

El cinema Chile

Un temps després de tancar el cinema Chile, l'interior va ser habilitat com a pàrquing, que encara està actiu en l'actualitat. JOSEP MARIA CONTEL / ARXIU JMC

Segons publicava La Vanguardia del 15 d'agost de 1929, la Subcomissió Provincial de Sanitat Local, Consultiva i Inspectora d'Espectacles, havia aprovat la reforma projectada del Chile-Cinema, del passeig de Sant Joan. El 20 d'agost el rotatiu donava més informació: *Davant dels jardins que està instal·lant l'Ajuntament de Barcelona al passeig de Sant Joan cantonada amb el carrer de Rosselló, s'està construint un magnífic cinema que portarà el nom de Xile-Cinema, propietat de Josep Casajuana Ochoa. La sala té una capacitat per a 1.500 persones, dotada amb totes les comoditats, així com de tota mena de seguretat.*

Afegint-hi: De a direcció d'aquest nou cinema en té cura l'arquitecte Antoni Pascual Carretero, mentre que la construcció la fa Joaquim Fajardo. Quant a la instal·lació elèctrica, se n'encarrega Elèctrica Ferrer, de la pintura i decoració, Productes Iris; els cortinatges i catifes Fills d'Ochoa i com a administrador Pedro Bru Vilaró.

Pròximament s'anunciarà la data d'inauguració.

Mesos més tard, La Vanguardia del diumenge 25 de maig de 1930, de nou se'n feia ressò.

Chile-Cinema, dimecres 28, nit 9.30 hores inauguració, preus mòdics.

L'endemà de la inauguració, el 29 de maig, La Vanguardia recollia en les seves pàgines: Chile-Cinema, tarda, sessió continua. Gran èxit d'aquest nou cinema. Revisita, "Entre optimistes" còmica, "La patrulla de la Frontera" por Cayena, "La bodega" per Conchita Piquer. A la sessió nit en comptes de "La patrulla de la Frontera", "Un magnifico flirt" per Florence Vidor. Demà, divendres a partir de les 4 de la tarda, sessió contínua.

Pocs anys després, el 1936, arran de la Guerra Civil Espanyola, el cinema va ser col·lectivitzat. Acabada la guerra, la sala passà a anomenar-se Cine Chile, mentre reprenia la seva activitat projectant nombrosos films d'exaltació patriòtica, organitzada pels falangistes.

El 8 de febrer de 1939, es va tornar a oferir una certa programació estable de la mà de Lluís Cabezas Puzo i els germans Gratacós. El cinema Chile es va especialitzar en cinema de reestrena projectant cada setmana un programa doble i el No-Do. El mes de novembre de 1954, es va incorporar a la sala una pantalla Miracle Mirror, que permetia l'exhibició de films en cinemascop i que fou estrenada amb la cinta *La Túnica Sagrada*.

Finalment, el cinema Chile ca tancar les portes el diumenge 12 d'abril de 1970, gairebé després de quaranta anys de projectar cinema per als veïns i veïnes del Camp d'en Grassot. Poc temps després, la sala es va convertir en el pàrquing Chile.

L'apunt

Malgrat el tancament del cinema Chile, el diumenge 12 d'abril de 1970, el seu bar La Canela va seguir en actiu, un fet que ens recordava Joan de Sagarra, en un article publicat a La Vanguardia el 18 de maig de 2008:

La Canela, en el passeig Sant Joan, cantonada Rosselló, és un bar restaurant en el qual alguns matins solc prendre'm l'última copa abans d'anar-me'n a casa a dinar.

"La Canela" era l'antic bar del cinema Chile, avui convertit en pàrquing...

Malauradament, el temps també s'ha emportat aquest bar restaurant i en el seu lloc hi ha un restaurant oriental.

La imatge

La façana del cinema Chile, a la cantonada del passeig de Sant Joan amb el carrer de Rosselló, a cavall de les dècades de 1960-1970.

La fàbrica Elizalde

Imatge de la fàbrica Elizalde, ubicada al passeig de Sant Joan entre els carrers de Rosselló i de Còrsega, als anys trenta del segle XX. AUTOR DESCONEGUT / ARXIU JMC

El 8 de gener de 1908, Arturo Elizalde Rouvier, Rafael Biada Navarro i J. M. Vallet i Arnau crearen la Societat J.M. Vallet i Cia, a la qual Vallet va aportar un taller ubicat al pg. Sant Joan, 149 de Barcelona, on es fabricaven peces de precisió. Mesos després, el 5 d'abril de 1909, Arturo Elizalde, va comprar a Jaume Alegret la totalitat de l'illa on hi havia el taller, una illa Cerdà, de 10.771 m², a tocar del nucli antic de l'exvila limitada pels carrers de Còrsega, Bailèn, Rosselló i passeig de Sant Joan. Finalment, el 18 de juny de 1910, Arturo Elizalde va comprar a J.M. Vallet els drets de la societat, reconvertint-la en Biada, Elizalde i Cia.

La factoria, que entre 1909 i 1914 es va dedicar a la fabricació de recanvis de motors d'automòbil i accessoris com carburadors, radiadors, cadenes de transmissió, amortidors, etc., a l'abril de 1914, va produir el primer vehicle Elizalde, tot continuant amb la fabricació d'automòbils, motors i xassís. El 1917, a petició de l'Aviació Militar Espanyola, començaren a fabricar motors d'aviació, una activitat que aturaren entre el 1919 i 1927, i que repregueren el 1924, mentre que, a poc a poc, anaven deixant la indústria de l'automòbil.

Arran de la Guerra Civil Espanyola la fàbrica fou col·lectivitzada i, sota el nom SAF 8, va ser destinada a la fabricació de material de guerra i bombes d'aviació,

a més d'iniciar la construcció del motor rus M25, sembla que copiat del Wrigh-Cyclone americà.

Acabat el conflicte, l'Elizalde va tornar a la seva feina anterior fins a l'any 1951, quan la van vendre a l'Institut Nacional d'Indústria.

Finalment, la fàbrica fou enderrocada a començaments de la dècada de 1960.

El refugi antiaeri

El fet que, en el bombardeig del 13 de febrer de 1937, caigués a la fàbrica un dels projectils disparats pel vaixell Eugenio di Savoia, va impulsar, com en altres indrets de la ciutat, la construcció d'un refugi. En el cas de l'Elizalde, els seus gestors decidiren fer-ne un a dins de la fàbrica, com a mesura de seguretat per als seus treballadors.

El refugi estava construït a poca profunditat i anava paral·lel al carrer de Bailèn, per sota d'un carrer de

dins de la fàbrica, agafant també part del subsòl de les naus de banda i banda de l'esmentat vial. L'obra, feta en formigó, estava dividida en dos túnels de volta de canó de 32 metres de llargada per 3 metres d'amplada, interconnectats entre ells i amb una capacitat per a cinc-centes persones.

La instal·lació estava dotada també de quatre portes blindades dobles amb cambra d'expansió, d'una completa instal·lació de ventilació i de servei anti-gàs. A l'interior hi havia una estança de vuit comunes adossades en dos rengles a les parets i un habitacle més petit amb un servei, així com una altra que, pels seus components, podia haver-la utilitzat com a infermeria.

Durant els bombardejos sobre Barcelona, aquesta factoria, a més del projectil que va caure el 13 de febrer de 1937, va patir un altre ensurt, durant el bombardeig del 19 de gener de 1938, quan van caure diferents bombes al seu interior.

L'apunt

Enderrocada la fàbrica, en el solar resultant es van construir 288 habitatges, segons un projecte de l'arquitecte Mariano Romani Rius, distribuïts en quatre grans blocs independents, que, segons la premsa del moment, quant a construcció, destacava per la seva modernitat. El complex el va inaugurar el capità general de Catalunya al capdavant d'altres autoritats, el 31 d'octubre de 1964.

La imatge

Una de les entrades al refugi de la fàbrica Elizalde, el 18 de setembre de 2014. Totes les entrades del refugi disposaven de porta doble hermètica preparada per a la protecció contra els gasos.

Afortunadament, les obres del complex d'habitatges de l'Elizalde van ser prou respectuoses amb el refugi antiaeri que es construï a la fàbrica durant la guerra civil espanyola, que va quedar connectat amb el subsol d'una de les escales del complex i que en alguna ocasió els veïns i veïnes han pogut visitar.

La font d'Hèrcules

La font d'Hèrcules en el seu actual emplaçament a cavall de les dècades de 1940 i 1950. JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

A la cruïlla del passeig de Sant Joan amb el carrer de Còrsega, hi ha una petita plaça rodona on s'aixecà la font d'Hèrcules, una font ornamental considerada com la més antiga de la ciutat en servei. Fou dissenyada per l'escultor Salvador Gurri i tallada per Josep Moret.

En el conjunt monumental, assentat sobre una base de pedra de Montjuïc, hi ha la figura d'un dofí alat, així com dos lleons al mig dels quals es troba un medalló ovalat amb l'efígie de Carles IV i Maria Lluïsa. Tant els lleons com el dofí disposen de brolladors d'aigua a la boca. Corona el conjunt l'estàtua d'Hèrcules despulpat, recolzat damunt

d'un garrot i amb la pell del Lleó de Nemea al braç esquerre.

El 28 d'agost de 1797, s'hi va col·locar la primera pedra. Finalment, el mes de setembre de 1802, el rei Carles IV acompanyat de la seva dona, la reina Maria Lluïsa de Borbó-Parma, del primer ministre Manel Godoy i d'altres membres de la cort espanyola van inaugurar el conjunt monumental, ubicat a l'antic passeig de l'Esplanada davant de la fortalesa militar de la Ciutadella, que es va obrir després de l'enderroc d'una part del barri de la Ribera el 1716.

En transformar-se la Ciutadella en parc públic al començament de la dècada de 1880, el passeig

desaparegué, cosa que va forçar a traslladar la font d'Hèrcules al costat d'on s'aixecava el Palau de Belles Arts, que fou substituït més tard pel desaparegut edifici dels jutjats de primera instància, d'instrucció i penals.

Uns anys més tard, arran de la celebració de l'Exposició Internacional de Barcelona entre el 20 de

maig de 1929 i el 15 de gener de 1930, el desembre de 1928, l'Ajuntament de Barcelona va decidir traslladar la font a la cruïlla del passeig de Sant Joan amb el carrer de Còrsega.

Poc temps més tard, durant la Segona República Espanyola, els medallons reials desaparegueren de la font.

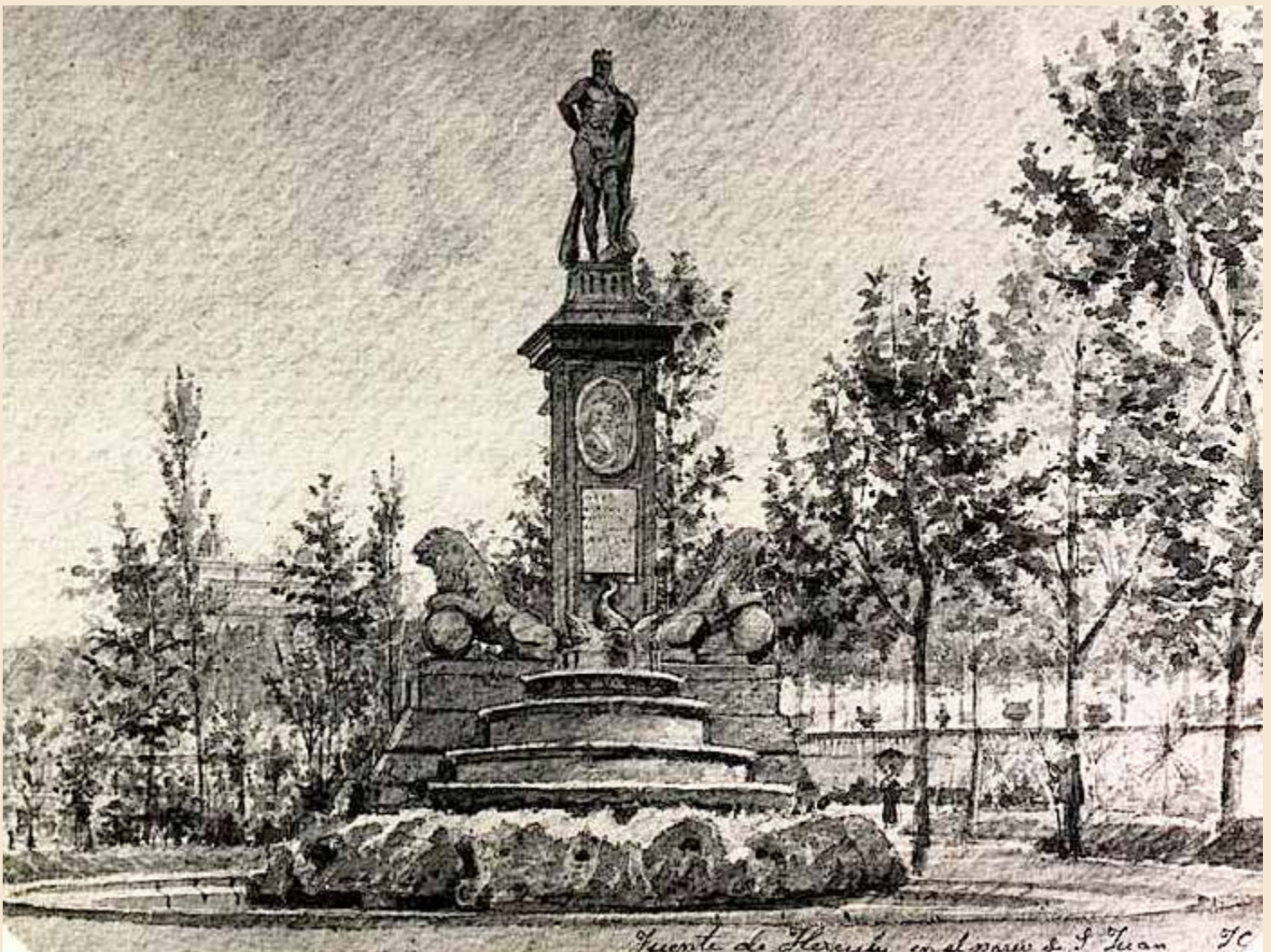
L'apunt

Obert a finals del segle XVIII, el passeig de l'Esplanada va acollir en el seu traçat diferents fonts de personatges mitològics, i també s'hi plantaren un gran nombre d'arbres. És en aquest indret on es va aixecar la font d'Hèrcules, acompanyada de tres més: la que representava el déu marí Forcis lluitant amb un tritó, la de Nereida cavalcant damunt un dofí i la dedicada a Aretusa, nimfa de la deessa Diana.

Quan el passeig va desaparèixer també ho van fer les fonts de Forcis, Nereida i Aretusa, mentre que la d'Hèrcules només es va desplaçar uns metres.

La imatge

Dibuix de la font d'Hèrcules quan era al costat del Palau de Belles Arts, entre el 1880 i 1928. Al fons de tot s'entreveu l'Arc de Triomf i just darrere, part de la tanca de l'actual passeig de Lluís Companys.

La connexió del passeig de Sant Joan amb la Travessera de Gràcia

El passeig de Sant Joan amb el carrer de Sant Antoni Maria Claret, poc després de la seva inauguració el mes de febrer de 1930. Al fons encara en peü una de les cases de l'antic carrer de Sant Isidre. AUTOR DESCONEGUT / AMDG

Segurament, una de les coses més desconegudes dels graciencs i també dels barcelonins gira entorn de la urbanització del tram de dalt de tot del passeig de Sant Joan, més concretament, entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret i la Travessera de Gràcia.

Per situar-nos, cal anar fins a l'any 1831, quan Magí Ferrer va comprar un terreny de gairebé dues mjudes, prop de 10.000 m², i va redactar el 1832 un pla urbanístic que aplegava 32 parcel·les, 16 de les quals estaven encarades a la Travessera de Gràcia, que ocupaven l'espai que aproximadament avui hi ha entre

l'inici del carrer de l'Escorial i el final de la vorera de l'esquerra del passeig de Sant Joan, a la banda mar. D'aquest planejament sortiren dos carrers, un paral·lel a la Travessera de Gràcia -el carrer de Nostra Senyora dels Àngels- i un altre perpendicular -el carrer de Sant Magí-.

Per sota d'aquests carrers, anys més tard, s'obriren nous vials com els carrers de Rosari, de Sant Pere, de Sant Isidre, de la Creu o de Sant Jaume, que tots junts formaven un barri per sota de la Travessera de Gràcia.

Ara bé, quan dècades després es va planificar la urbanització del passeig de Sant Joan fins a la Travessera de Gràcia,

sorgí el problema: tot aquest barri s'havia convertit en un tap natural que no deixava que el nou passeig s'expandís.

Arribats a començament del segle XX, els veïns i veïnes van comprovar que les obres del passeig gairebé esgarrapaven les seves propietats, cosa que va propiciar que alguns d'ells iniciessin negociacions amb l'Ajuntament de Barcelona per arribar a un acord sobre les afectacions de les seves cases.

Malgrat la voluntat d'uns i dels altres, començà un es-tira-i-arronsa que durà anys i que va generar diversos entrebancs que retardaren l'enderroc de les cases afectades dels carrers de Rosari, de Sant Pere, de Sant Isidre, de la Creu, de Sant Jaume, de Sant Magí i de Nostra Senyora dels Àngels, i les cases de mossèn Bruno, que afectaven el nou vial. Finalment, el mes de febrer de 1930, es va poder obrir el passeig fins a la Travessera de Gràcia.

L'apunt

A tall d'anècdota i segons ho recull Antoni González Moreno-Navarro en el seu llibre *El Camp d'en Grassot família i territori*, durant l'enderroc de les cases del carrer de Sant Jaume es produí un conflicte quan els obrers arribaren a una de les cases que havien d'enderrocar i el propietari s'hi oposà argumentant que només hi havia mitja casa afectada i que, per tant, solament es podia aterrar la part afectada. Seguint instruccions de l'Ajuntament, els operaris acabaren enderrocant mitja casa i deixant l'altra part en peu cosa que va encendre l'alarma entre els veïns davant del perill que aquesta es desplomés per si sola i causés alguna desgràcia. Finalment, l'Ajuntament ordenà l'enderroc de la part que encara restava en peu.

La imatge

Darrer edifici del carrer de Sant Isidre, 24, ubicat al passeig de Sant Joan a tocar del carrer de Sant Antoni Maria Claret, a finals de la dècada de 1920, un carrer com altres d'aquest sector que van desaparèixer per l'obertura de la part alta del passeig de Sant Joan per tal d'enllaçar-lo amb la Travessera de Gràcia.

El monument d'Anselm Clavé

El monument de Clavé en la seva nova ubicació del passeig de Sant Joan, entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret i de la Travessera de Gràcia a la dècada de 1950. JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

Josep Anselm Clavé i Camps va néixer el 21 d'abril de 1824 i va morir el 24 de febrer de 1874 a Barcelona; fou polític, compositor, escriptor, fundador del moviment coral a Catalunya i impulsor del moviment associatiu, sota el lema "Progrés, Amor i Virtut". El 1850, a partir de la societat filharmònica L'Aurora (1845), va crear la primera societat coral La Fraternitat, que poc després, el 1857, adoptà el nom de Societat Coral Euterpe.

Seguint les petjades d'aquesta societat, entre el 1851 i 1860, es crearen a Catalunya diferents entitats corals conegudes com a Cors de Clavé, seguint els seus

postulats per elevar la cultura dels obrers mitjançant la música i el cant.

Anys després de la mort de Clavé, el 24 de novembre de 1888, l'alcalde de Barcelona *Francesc de Paula Rius i Taulet va inaugurar*, a la rambla de Catalunya amb el carrer de València, un conjunt monumental format per un pedestal d'uns cinc metres d'altura, projectat per l'arquitecte Josep Vilaseca, coronat per una escultura de bronze que representava aquest personatge barceloní, obra de l'escultor Manuel Fuxà.

Des del primer moment, moltes persones van veure que aquest espai no era el millor lloc per acollir el

monument. Malgrat tot seguí en el seu lloc. Als anys vint del segle XX, l'Ajuntament de Barcelona intentà canviar d'emplaçament el conjunt monumental, però la forta pressió dels integrants dels Cors de Clavé, avortaren el trasllat.

Ja en plena dictadura franquista, l'any 1952, es va refer la Federació de Cors de Clavé, que obtingué el suport del règim. En aquesta tessitura i de la mà de l'alcalde de Barcelona Josep Maria de Porcioles, el conjunt monumental es va traslladar al bell mig de passeig de Sant Joan entre els carrers de la Travessera de Gràcia i de Sant Antoni Maria Claret, on es va reinaugurar el 6 de maig de 1956.

L'acte, segons recollia *La Vanguardia* del 8 de maig, fou una "Magna concentració de cors claverians" a la qual van assistir el governador civil Felipe Acedo Colunga, el coronel Ricardo Larios en representació del capità general, el governador militar Rosendo Peitx i el tinent d'alcalde de Barcelona Marcel·lí Coll, entre

altres autoritats, així com l'arquebisbe de Barcelona doctor Gregorio Modrego, acompanyat del nunci apostòlic de Sa Santedat, monsenyor Antoniutti, que va oficiar una missa de campanya.

El passeig de Sant Joan estava ple de gom a gom amb membres dels diferents cors d'arreu de Catalunya, que portaven les seves senyeres i estendards, tocats amb la típica barretina. Acabada la missa, el tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, després de col·locar una corona de llorer al peu del monument, va lloar la figura d'Anselm Clavé, tot dient que la ciutat tenia un deute de gratitud amb ell, com també Espanya, la societat en general i els treballadors en particular, per haver creat els cors pel seu amor a la música i als obrers per tal d'apartar-los de les tavernes a través de la música.

Tot seguit, es procedí a imposar les medalles commemoratives a les ensenyes dels cors, tancant l'acte amb diferents cançons interpretades per més mil cinc-cents cantaires.

L'apunt

La vida de Francesc Clavé, de professió fuster, i d'Ag-nès Camps, va veure la primera llum al barri de la Ribera, en una família de les considerades modes-tes, amb certa estabilitat econòmica. Malauradament aquesta situació va canviar ben aviat. D'una banda, el negoci familiar patí una davalla i, de l'altra, només amb sis anys, arran d'una infecció, va perdre la visió d'un ull.

A causa del seu problema amb la vista es veié forçat a deixar l'escola, i va començar a treballar de torner, feina que va haver de deixar al cap de poc, arran d'un procés de malformació que se li generava a l'espatlla, a causa de la mala posició que feia per compensar la mala visió que tenia.

Aquesta situació el va portar a estudiar música i poesia. Poc temps després, va començar a tocar la guitarra i, a poc a poc, s'acabà convertint en una activitat professional, fins al punt d'oferir-se en diferents cafès de la ciutat com a músic, i va iniciar una activitat musical estretament lligada a la música d'arrel popular, que es conreava a les tavernes i locals d'esbarjo.

Paral·lelament, es va endinsar també en el món de la política republicana i d'esquerres compartint aventu-res amb personatges de l'època com Narcís Monturiol o Abdó Terrades, entre altres, participant en diferents revoltes què es produïren a la ciutat, a començament de la dècada de 1840. Finalment va acabar empreso-nat a la presó militar de la Ciutadella.

La imatge

El conjunt monumental dedicat a Josep Anselm Clavé, inaugurat el 24 de novembre de 1888, a la rambla de Catalunya a tocar del carrer de València, en el primer terç del segle XX.

Ca l'Arquer

La Travessera de Gràcia, amb les restes dels enderrocats per l'obertura del passeig de Sant Joan. Al fons la masia de Ca l'Arquer, a finals de la dècada de 1920. AUTOR DESCONEGUT /AMDG

La masia de Ca l'Arquer, que originàriament era coneguda com a Can Sagristà, estava ubicada, a la banda de mar de la Travessera de Gràcia, entre l'actual carrer de Roger de Flor i el passeig de Sant Joan, davant de l'avui carrer de l'Escorial.

Es tractava d'una finca agrícola, de la qual hi ha dades des del 1692, propietat de Valentí Sagristà, qui la va vendre a Josep Costa i Canal, un joier-argenter de Barcelona, a qui l'interessava com a lloc d'esbarjo.

En morir Josep Costa, va nomenar hereva universal la seva neboda, Teresa Valls, que es casà amb Pere Arquer i Rosés. Arran d'aquest matrimoni, la propietat de Can Sagristà va passar a mans dels Arquer, una família de joiers de Barcelona, que disposaven de casa i taller, al carrer de l'Argenteria.

Del matrimoni de Pere Arquer i Roses amb Teresa Valls nasqué Pere Arquer i Valls, que continuà amb el negoci familiar. L'any 1842, Arquer i Valls va llogar una part de la propietat a una fàbrica de blanqueig. Quan el 1853 els amos de la fàbrica decidiren plegar, Pere Arquer i Valls va continuar amb el negoci de blanqueig. Amb el temps, Arquer i Valls es va anar

vinculant cada cop més amb la vila, postulant-se finalment per entrar al govern municipal de Gràcia, on va ser escollit en diferents ocasions i on va exercir com a primer tinent d'alcalde de la vila, entre els anys 1857 i 1868.

La masia, que durant un temps fou agrícola i senyorial, era de planta rectangular i orientada al mar, disposava de planta baixa i dos pisos, amb una coberta a dues aigües. Mirant a migdia, a la dreta, es trobava un edifici de planta i un pis en el qual hi havia una galeria porxada oberta a tres vents, mentre que el quart, integrat a l'edifici, era per on s'accedia a la casa principal.

Una galeria porxada que per la seva ubicació a tocar la Travessera de Gràcia, amb el temps es va convertir en una icona de Ca l'Arquer, oferint una silueta característica de la masia, que es reconeixia fàcilment en la distància.

Inicialment, davant del cos principal, hi havia l'era de la finca, que acabà desapareixent, i en el lloc de la qual es plantaren diferents arbres i alguna palmera. La casa, com altres masies de la vila, també disposava d'una capella amb un petit accés des de la Travessera de Gràcia, que es trobava just davant de la porta d'entrada de la propietat de Cal Comte. Com a cosa singular, la casa estava decorada amb nombroses pintures de Pere Arquer, un dels seus propietaris.

Finalment, arribats a finals del segle XIX, els descendents d'aquesta nissaga, començaren a desmantellar la propietat. Primerament, arran de l'obertura, el 1890, de la prolongació del carrer de Roger de Flor i de la nova alineació de la Travessera de Gràcia, es van vendre les terres de conreu que envoltaven la casa. Més tard, es vengueren també la casa, que fou enderrocada entre el desembre de 1934 i gener de 1935, un enderroc que coincidí amb la urbanització de les terres de Cal Comte.

L'apunt

Josep Costa i Canal, un dels propietaris, havia nascut a la població de Vilalleons -agregada des del 1942 a Sant Julià de Vilatorrada- i on en aquells moments hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu de Puig-l'Agulla. Donat a la devoció de l'amo de la finca per aquesta marededeu, en manà construir una petita fornícula a la paret que donava a la Travessera de Gràcia per instal·lar-hi una imatge d'aquesta pintada sobre unes rajoles.

La imatge

La masia de Ca l'Arquer vista des de l'actual passeig de Sant Joan a finals de la dècada de 1920.

La plaça de Joanic

Part de la plaça de Joanic amb un tram del torrent de Cal Comte i la tàpia d'aquesta finca. A l'esquerra hi ha la xemeneia de la Sederia Reig.
JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

L'any 1806, dos anys abans de la Guerra del francès, la família Joanich va comprar una peça de terra de 58.758 m² per sobre de la Travessera de Gràcia i delimitada per aquest carrer, el torrent del Pecat -Joan Blanques-, el carrer de l'Encarnació i el torrent de Cal Comte -de l'Escolial- i, entre els actuals carrers de Sant Lluís i de l'Encarnació, hi havia la masia de Can Casaca.

El 1850, any de la independència de Gràcia, la finca i la casa passaren a mans del seu fill Esteve. Uns anys després, el 1869, els fills d'aquest van heretar la propietat i el 1876 decidiren parcel·lar la finca en dos-cents trenta-sis

solars a cens segons un projecte dissenyat per Pau Jamburú i Trasserras, mestre d'obres. Finalment, l'any 1877 l'Ajuntament de Gràcia va aprovar el projecte definitiu.

D'aquesta parcel·lació en va sortir la plaça de Joanic, un espai que delimitaven els carrers actuals de Bruniquer i de Ramón y Cajal, un carrer interior entre els edificis i la plaça i, per últim, l'anomenat torrent de Cal Comte, un petit traçat entre la plaça i la tàpia de tancament de la finca de Cal Comte i que encara es trigà prop de seixanta anys a urbanitzar.

En la història de la plaça va acollir una mena de mercat de l'estil dels Encants. Durant molts anys va collir

diferents atraccions de la fira que es muntava a la vila amb motiu de la Festa Major. Ara, des de fa uns anys, se celebra el segon cap de setmana del mes de maig l'Aplec de la Sardana de Gràcia.

El refugi antiaeri

Arran de la guerra civil espanyola, per protegir-se dels bombardejos, els veïns de la plaça de Joanic construïren un refugi antiaeri en el subsol de la plaça a una profunditat de 7,25 metres. De forma més o menys rectangular, disposava de quatre entrades. Quant a les galeries, quatre perimetrals i una de central amb inici a la banda del carrer de Bruniquer i a la qual faltaven uns metres per arribar a la de Ramón y Cajal, estaven construïdes en galeria de mina en laberint i tenien una llargada total de 148,88 metres per 1,20 d'ample i 2,25 d'alçada.

Dins del refugi es van habilitar dos habitacles continus com a farmaciola i infermeria, així com dos vàters del tipus comuna. També estava dotat de diferents rengles de bancs, uns d'ànima de terra per fer-hi bancs

d'obra i uns altres que s'havien construït amb llistons de fusta i collats a la paret amb ciment, que havien desaparegut acabada la guerra.

Segons documents de l'època que s'han trobat, el tancament es va produir durant el mes de maig de 1939.

Després de dècades de silenci, quan l'any 2001 es va començar a parlar que a la plaça es construiria un aparcament subterrani, el Taller d'Història de Gràcia es va adreçar al regidor del Districte per demanar-li que, abans de començar-les, s'intentés trobar algun dels accessos del refugi, per poder-lo fotografiar i confeccionar un plànol.

Finalment, a finals del mes de setembre de 2001, una màquina de la constructora va donar un fort cop a un lloc indicat de la plaça, la qual cosa va provocar un esvoranc, que deixà al descobert una de les entrades. Després de la inspecció dels bombers, al començament del mes d'octubre, es va tornar a entrar al refugi de la plaça de Joanic.

L'apunt

Tal com recull Elsa Castellà en el seu llibre de *Les Masies de Gràcia, vestigis d'una ruralia històrica*, davant de l'increment de la població de la vila de Gràcia, que l'any 1877 havia arribat als 33.766 habitants, el Gremi de Propietaris de Gràcia va demanar el 1883 a l'ajuntament de la vila, permís per instal·lar-hi un mercat diari a la plaça de Joànic, ja que en aquells moments només es disposava dels mercats de la plaça de la Llibertat i de la plaça de la Isabel -Revolució-. Finalment, l'Ajuntament va atendre la petició i, el 4 de gener de 1888, el mercat començava a funcionar.

La imatge

La plaça de Joanic vista des del carrer de Ramón y Cajal, al fons la tàpia de la finca de Cal Comte.

Cal Compte

Cal Comte envoltada de terres de correu a començament de la dècada de 1930. JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

La masia de Cal Comte, coneguda també com la Torre del Comte, fou un gran edifici construït dins d'una finca de 20 mujades, que serien uns 100.000 m², delimitada, aproximadament, pels actuals carrers de la Travessera de Gràcia, de Joaquim Ruyra, de Pi Margall, de Pau Alsina, de la Providència i de l'Escorial.

La propietat, que tenia l'entrada principal a la Travessera de Gràcia prop de l'actual carrer de l'Escorial, on la tarja de la porta metàl·lica duia la data de 1695. Des d'aquest punt sortia un camí amb palmeres a banda i banda que arribava fins a la casa.

Els primers propietaris, d'aquesta finca, al segle XVII, van ser la família Peguera-Aimeric que, un temps després la van vendre a Francesc Alivià o n'Albiana que, més tard, la revengué, sobre el 1699, a Andreu Queralt i de Descatller, Comte de Santa Coloma (Santa Coloma de Queralt), qui li va donar el seu caire senyorial.

Finalment, a finals del segle XIX, els descendents del comte la vengueren a Jeroni Juncadella i Casanoves, un industrial molt conegut a la Barcelona d'aquell temps que pertanyia a l'Associació del Foment Voluntari de Gràcia, entitat que tingué la seu a La Violeta. Pel que sembla, Juncadella vivia a Barcelona i disposa

de la casa de Gràcia com a lloc d'estiueig. En mans dels seus hereus, aquests la mantingueren en les mateixes condicions fins a la primera dècada del segle XX, quan va perdre un tros per l'obertura del carrer de la Providència.

L'edifici principal es trobava al capdamunt de la finca, prop dels actuals carrers de la Legalitat i de l'Escorial. La casa, de planta rectangular i encarada a mar, disposava de planta baixa i dos pisos d'alçada en els quals hi havia cinc balcons per pis, els de la primera planta més amplis i els de la segona més petits.

Al centre de la planta baixa hi havia la porta principal de la casa, on hi havia les estances dels propietaris i dels masovers. A la dreta, la porta d'accés a la capella, que durant anys tingué una campana que, en el moment d'enderrocar-se la casa, regalaren a la parròquia de Sant Carles Borromeu, construïda al carrer de Sant Lluís, que poc temps abans havia estat una part de la finca de Cal Comte.

Cal ressenyar que, durant el mandat de la Reina Isabel II, el comte de Santa Coloma va arranjar una de les habitacions amb tota cura i luxe perquè la reina s'hostatgés a la finca durant uns dies. Amb el temps, aquesta estança es mantingué com quan es va refer,

i fou coneguda com "l'habitació de la reina". A l'entorn de l'edifici principal es van construir dos edificis adossats, un al costat i un altre al darrere que acollia l'habitatge dels treballadors, l'estable i altres estances pròpies d'una casa rural.

La seva producció agrícola girar entorn del conreu del blat i la vinya, en els quals treballaven entre quatre i cinc persones tot l'any, als quals s'afegien entre vuit i deu persones més en temps de collita. La casa, a més a més, disposava de cup i botes per a l'elaboració del vi.

Construït en temps del comte de Sant Coloma, la finca disposava d'un magnífic jardí, amb molt elements ornamentals, un bosc frondós, diferents tipus d'arbrat entre ells molts de fruiters i un gran nombre de plantes de tota mena.

Arran de la Guerra Civil Espanyola, la capella fou destruïda i la casa es va habilitar com un asil capaç d'acollir uns dos-cents refugiats procedents d'altres indrets de l'estat espanyol.

Finalment, l'any 1957 la casa s'enderrocà i en el seu lloc es construïren diferents blocs d'habitatges en una illa que delimiten els carrers de l'Encarnació, de l'Escorial, de la Legalitat i de Ca l'Alegre de Dalt.

L'apunt

Durant la celebració de les festes de Sant Isidre a Gràcia, en algunes ocasions fou el punt final de la festivitat, en què encapçalada per la guàrdia urbana de gala, el banderer amb el penó del sant, els cordoners i altres components de la confraria recollien les autoritats a la plaça de la Vila de Gràcia, i es traslladaven fins a la parròquia dels Josepets on se celebrava el dia del patró dels pagesos, n'acaba, a les escales de l'església es ballava el ball del ram.

Després de deixar les autoritats a la Casa de la Vila, la comitiva, en algunes ocasions, com va passar l'any 1928, es dirigien a Cal Comte on se servia un refrigeri. La casa, durant anys, va custodiar la bandera i altres elements que feien servir cada any per a aquesta celebració.

La imatge

L'edifici de Cal Comte, vist des de l'actual carrer de Ca l'Alegre de Dalt, amb l'escalinata que, arrencant del primer pis, donava al jardí. El 29 de desembre de 1946.

La urbanització de les terres de Cal Comte

Vista de l'avinguda de Pi Margall des de la plaça de Joanic poc després de la seva urbanització encetada l'any 1934. L'edifici de l'esquerra és l'actual que es troba a la cantonada del carrer de l'Escorial amb Pi Margall. JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

Amb els seus 100.000 m², la finca de Cal Comte indirectament obstruïa la comunicació entre els diferents barris i carrers de Gràcia un fet que ja abans havia passat en el darrer terç del segle XIX amb part de la finca de la Virreina i que acabà amb la seva urbanització. En aquest sentit, la de Cal Comte, una finca rural en mig d'un territori urbà, tenia totes les de perdre. La primera mossegada de terres que va patir fou entre els anys 1910 i 1915, arran de l'obertura del carrer de la Providència entre la plaça de Rovira i Trias i el carrer de Sardenya.

Uns anys més tard, entrats a la dècada de 1930, la finca va patir l'escapçada més gran en urbanitzar-se una gran part d'aquesta. Quan parlàvem de les delimitacions de la finca ja hem citat el torrent de Cal Comte o d'en Juncadella, un traçat entre la tàpia de la finca i la línia dels nous edificis construïts en anteriors urbanitzacions, un traçat molt estret per on gairebé no podia transitar un carro i d'on sortia en la nova urbanització el traçat del carrer de l'Escorial.

D'altra banda, seguint el pla de Léon Jaussely -creador del projecte de les rondes de Barcelona i altres vies amples com va Via O-, aprovat el 1907 per l'Ajuntament de Barcelona, es va obrir el que és avui l'avinguda de

Pi Margall, que connectava la plaça de Joanic amb el passeig de Sant Joan i la ronda del Mig a Alfons X.

Aquesta urbanització va permetre obrir part dels carrers de la Legalitat, de l'Escorial, de l'Encarnació, de Sant Lluís, de Pau Alsina i de Ca l'Alegre de Dalt, obligant a fer un tancament més petit de la resta de la finca delimitat pels carrers de l'Escorial, de la Legalitat, de Ca l'Alegre de Dalt i de l'Encarnació, on es va traslladar la porta metàl·lica on figurava la data de la construcció de la finca, que anteriorment es trobava a la Travessera de Gràcia.

L'assassinat de Carmen Broto

Un dels fets més luctuosos que succeïren en els antics terrenys de la finca de Cal Comte fou un capítol de la crònica negra barcelonina: l'assassinat de Carmen Broto Buil.

El personatge de la Carmen Broto i, sobretot, la seva mort han inspirat un munt de llegendes, llibres, pel·lícules i articles de premsa.

Carmen Broto va néixer el 9 d'abril, entre el 1922 i el 1924, al poble de Guaso a la província d'Ossa. Arribada a la Barcelona de la postguerra, se la va relacionar amb una vida llicenciosa que la vinculava, com a amant, a homes poderosos: empresaris, jerarques de la dictadura franquista i fins i tot clergues importants de l'Església catòlica, mentre apostava per ser merament acompanyant d'homes homosexuals de bona posició.

Tot plegat, un còctel que, amb la seva mort misteriosa, va aplegar tota mena d'històries de complots, revenegs, espionatges i xantatges, entre moltes altres coses.

El cert és que, la nit de l'11 de gener de 1949, Carmen Broto sortí del pis on vivia al passeig de Sant Joan a l'altura del carrer de Sant Antoni Maria Claret en direcció al Bar Alaska, a l'altra banda del passeig, -un establiment que en l'actualitat encara està en actiu- on havia quedat amb Jesús Navarro Manau, que es va presentar amb un amic seu, Jaume Viñas. Al cap d'una estona, tots tres van marxar en un cotxe llogat per Viñas.

El cotxe, conduït per Jesús Navarro, va començar el seu periple per diferents carrers de Barcelona fins que, en un moment donat, Jaume Viñas, que anava al darrere, li donà un fort al cap amb una maça de fusta, però, en no aconseguir l'efecte desitjat, li va donar algun altre cop. Malgrat tot, trobant-se a les portes de l'hospital Clínic, Carmen Broto va poder fugir del cotxe, però va caure desmaiada. Com van poder, la tornaren a pujar al vehicle davant la mirada atònita del vigilant del Clínic.

El cotxe tornà cap a Gràcia i l'aparcaren al carrer de l'Escorial, per sota del de l'Encarnació, i, arrossegant-la, els homes se l'endugueren. Poc temps després, els vigilants de la zona trobaren el cotxe ensangonat i un rastre de sang. Avisada la policia, tots plegats seguiren el rastre de la sang, que els portà fins al carrer de la Legalitat amb el de Ca l'Alegre de Dalt, allà davant d'on avui hi ha la benzinera, en terres de Cal Comte, on hi havia uns horts que els veïns tenien llogats.

En un d'ells, a nom de Jesús Navarro Gurrea, pare de Jesús Navarro, un delinqüent habitual i fitxat per la policia com a espasista, els agents veieren la terra remoguda i com sobresortia un tros de roba d'astracan. Entre la terra aparegué el cos sense vida de Carmen Broto.

Fins aquí un assassinat però, a l'hora de practicar les detencions, els agents van arrestar Jesús Navarro Gurrea, que, després de confessar, es va prendre una càpsula de cianur i va morir. Més tard, quan van anar a detenir a Jaume Viñas, aquest utilitzà també una càpsula de cianur per llevar-se la vida.

Finalment, quan s'efectuà la detenció de Jesús Navarro Manau, aquest no va poder fer servir la càpsula de cianur. Va ser condemnat a trenta anys de presó, on s'hi va passar poc més de deu anys. En sortir de la presó, oferí diverses versions dels fets i va ser entrevistat anys després per la revista *Interviú*, entre d'altres. Com aquests fets van ser tan confusos i tràgics, van alimentar i han alimentat, amb el temps, una història de la crònica negra de la ciutat que encara algun dia pot donar algun resultat sorprenent.

L'apunt

El cas de l'assassinat de la Carmen Broto, al llarg del temps, ha inspirat un munt d'obres, com les següents:

La novel·la *El crimen de la calle Legalidad*, d'Alberto Speratti.

La novel·la *Si te dicen que caí*, de Juan Marsé.

El llibre *La invención de Carmen Broto*, de Josep Guixà i Manuel Trallero.

L'episodi de *La huella del crimen*, de Pedro Costa, amb la Sílvia Tortosa i el Sergi Mateu.

La pel·lícula *Si te dicen que caí*, de Vicente Aranda, basada en la novel·la de Juan Marse.

La imatge

Aspecte que oferia l'avinguda de Pi Margall a mig urbanitzar a cavall de les dècades de 1940-1950. Amb molta atenció, es pot distingir la línia aèria dels troleibusos que circulaven per aquesta avinguda.

L'escorxador de Gràcia

Imatge del recinte de l'antic escorxador de Gràcia, convertit en caserna de cavalleria de la Guàrdia Civil en el tercer terç de la dècada de 1920.
JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

Com qualsevol altra població, la vila de Gràcia també va disposar d'un escorxador propi. Amb entrada des de la Travessera de Gràcia, limitava amb la finca de Can Comte (Joaquim Ruyra) i els carrers de Zola (Pare Laínez) i del Matadero (Hipòlit Lázaro), una instal·lació de la qual hi ha una molt bona fotografia de la situació, feta per Josep Barrillon Paradell i que, a més, permet descobrir com era aquella zona de Gràcia en el primer terç del segle XX.

Malgrat diferents especulacions, el cert és que de moment no es coneix quan es va posar en marxa l'escorxador de Gràcia. Cal tenir en compte que la vila de

Gràcia, primer com a districte allunyat de la ciutat de Barcelona, i més tard com a població independent amb prop de dos mil habitants el 1817, va arribar a gairebé 62.000 el 1897, ja com a segona ciutat de Catalunya. Aquest creixement, amb la demanda de serveis, va propiciar la creació de l'escorxador en una data incerta.

Per detalls que es coneixen, el 1893, any en què el governador civil senyor Larroca, acompanyat de l'alcalde de la Vila senyor Miquel Gausachs, visità l'escorxador, descobriren que aquest estava en unes condicions deplorables.

A partir de l'abril de 1897, arran de l'annexió de Gràcia a Barcelona, totes les instal·lacions municipals de

Gràcia passaren a mans de l'Ajuntament de Barcelona, que el 28 de juny de 1891 havia inaugurat el seu escorxador a tocar de l'actual plaça d'Espanya. Per tant, tenien un dilema amb les instal·lacions de Gràcia: tancar-les o continuar.

A causa a la seva situació estructural i administrativa, cap al 1905 se sentiren veus que calia tancar l'escorxador de Gràcia. El 1906 es va encarregar una important reforma de les instal·lacions, que quedà enllestida el 1908, malgrat que els problemes van seguir. Finalment, arran d'una aturada d'activitats, el 1914, acabà tancant.

Poc després de la seva clausura, s'obrí un debat sobre si les instal·lacions havien d'acollir un centre sanitari

davant de l'epidèmia de tifus, o un centre d'acollida per a ciutadans de l'imperi alemany, a l'espera de ser repatriats al seu país arran de la Primera Guerra Mundial.

La caserna de la Guàrdia Civil

Acabat el conflicte, al començament de la dècada de 1920, es va instal·lar a les antigues instal·lacions de l'escorxador una secció de cavalleria de la Guàrdia Civil. Uns anys més tard, en aquest indret es va construir, el 1929, una nova caserna de la Guàrdia Civil que, durant anys, va acollir la comandància mòbil de Barcelona. Poc abans dels Jocs Olímpics, l'any 1990, la caserna va ser enderrocada per donar pas a un altre edifici.

L'apunt

Amb l'enderroc de la caserna, va néixer un moviment veïnal, contra el nou edifici projectat pel Govern Civil de Barcelona, que va propiciar la creació d'una coordinadora de veïns que hi estava en contra, sota el lema "Caserna a la ciutat, perill assegurat", tornant els llençols als balcons, les manifestacions i les signatures. Malgrat tota aquesta ofensiva dels veïns i veïnes, la nova caserna de la Guàrdia Civil de la Travessera entrà en servei a tocar dels Jocs Olímpics.

La imatge

Detall de la caserna de la Guàrdia Civil de Travessera de Gràcia, on a la dècada de 1920 s'havia instal·lat una secció de cavalleria d'aquest cos.

El carrer d'Hipòlit Lázaró

Acte de canvi de nom del carrer del Matadero pel d'Hipòlit Lázaró, el 15 de setembre de 1935, al qual va assistir el tenor homenatjat, vestit de fosc i amb corbata ratllada. CARLOS PÉREZ DE RÓZAS / AMF

El diumenge 15 de setembre de 1935, en un acte celebrat a l'antic carrer del Matadero del barri d'en Grassot, l'Ajuntament de Barcelona va procedir a canviar el nom d'aquest carrer pel d'Hipòlit Lázaró, via de l'antic municipi de Gràcia, on el 13 de setembre de 1887 havia nascut l'insigne tenor gracienc.

La tribuna, instal·lada a tocar de la Travessera de Gràcia, acollí l'alcalde accidental Jaumar de Bofarull, l'homenatjat acompanyat de la seva dona i filles, el tinent d'alcalde senyor Roldós, el regidor senyor Farreras, el senyor Aiguavivas, secretari particular de

l'Alcaldia i Eugenio Pieri, apoderat del senyor Lázaró, entre altres.

L'acte que va comptar amb una nombrosa representació d'entitats, com la Societat d'Autors, el Sindicat d'Actors, els Cors de Clavé, la Societat Artística Cultural Hipòlit Lázaró, els Amics de la Ciutat, les societats corals l'As de Copes i La Lleialtat, l'Associació Republicana del Camp d'en Grassot, la Unió Republicana Gracienc, Ràdio Barcelona, el Centre Economista de Gràcia, el Centre Moral Instructiu de Gràcia, l'Associació de Comerciants i Industrials, Ràdio Associació de Catalunya, la Joventut Radical de Gràcia i la seva secció femenina, la Societat

d'Empresaris d'Espectacles, així com delegacions de tots els barris.

Després dels parlaments protocol·laris, es va procedir a descobrir la placa amb el nou nom del carrer. Tot seguit, el cor La Lleialtat i la Banda Municipal amb el seu director, el mestre Lamote de Grignon, interpretaren diverses composicions.

Hipòlit Lázaro

Hipòlit Lázaro i Higuera va néixer, el 13 de setembre de 1887, al carrer del Matadero de la vila de Gràcia, en el si d'una família amb pocs recursos. De petit, començà a cantar al cor L'Oreneta i, poc després, es va posar a treballar, mentre continuava cantant com a aficionat. L'any 1906 va debutar en el teatre Principal d'Olot interpretant *Marina* i *Bohemios*.

Uns anys després, el 1910, enquadrat en una companyia d'òpera italiana, va debutar al teatre Novetats de Barcelona amb *La favorita* de Donizetti, tot continuant fent concerts per arreu. El 1914 va fer la seva primera gira per Sud-amèrica, i aquell mateix any, el 12 de novembre, debutà en el Gran Teatre del Liceu cantant Rigoletto.

Un dels seus viatges el portarà a l'Havana l'any 1916, on l'1 de febrer cantarà *Tosca* al teatre Nacional i és en aquesta ciutat on va conèixer Juanita Almeida, amb la qual es casarà aquell mateix any. Finalment, el 1922 va debutar amb *Aida* al Teatre Reial de Madrid.

Arran de la Guerra Civil Espanyola, fou reclutat pel Comitè de Teatre de la CNT per anar a cantar

per tot Catalunya, cosa que li va ocasionar certs maldecaps i algun problema, com la retirada del passaport, que no li permeté anar a Cuba a trobar-se amb la família. Finalment, Juan Negrín, president de la República, donà instruccions perquè li retornessin el passaport, cosa que li facilita poder marxar cap a França, on embarcà en un vaixell en direcció a l'illa caribenya.

Instal·lat en la seva finca cubana el 1943, haurà de fer front a un brot de paludisme. Afortunadament, el 1944 va poder tornar a Barcelona on fou rebut al port per més de mil persones, així com diversos periodistes. La nit del 16 de desembre de 1944 va tornar a actuar al Gran Teatre del Liceu amb l'òpera *Aida*, moment en el qual es va produir un autèntic bany de masses que el van aplaudir sense parar.

L'any 1949 es publicà la primera edició del seu llibre autobiogràfic *El libro de mi vida*. Pocs mesos després, el 22 d'abril de 1950, després de quaranta anys dalt dels escenaris i 435 funcions, va posar fi a la seva carrera.

Poc després, el 1952 s'instal·là amb la seva família en un habitatge del carrer de Ganduixer, intentant viure una vida tranquil·la. Malauradament, el 1959 amb l'entrada de Fidel Castro a Cuba, les seves propietats foren confiscades pel govern cubà, amb la qual cosa als setanta-dos anys es va trobar en una situació difícil. Per fer-hi front, començà a impartir classes de cant.

Finalment, el 14 de maig de 1974 va morir a l'hospital del Mar a l'edat de vuitanta-set anys.

L'apunt

Arran de la seva mort, *La Vanguardia* del dimecres 15 de maig de 1974 publicava: "... Des de la seva infantesa se sentí atret pel cant, a Gràcia, on havia format una coral que encara existeix, va debutar cant amb ella a l'església de la barriada. Malgrat tot, ja havia interpretat un paper còmic en una comèdia al Cafè Vinyes."

Orfe de mare, els onze anys se'n va anar de casa seva, i va treballar successivament de repartidor de diaris, de jardiner, d'obrer en una fàbrica, etc.

Marxà després com a voluntari a lluitar amb l'exèrcit espanyol a Melilla. Allà va guanyar la medalla al valor quan, gràcies a la potència de la seva veu, aconseguí desfer la confusió de dues unitats espanyoles que lluitaven entre elles, pensant-se que eren enemigues. La seva veu fou escoltada i el missatge entès...

La imatge

Alguns dels assistents a l'acte de canvi de nom al carrer del Matadero pel d'Hipòlit Lázaro, entre els quals sobresurt la senyera de la Cooperativa Obrera La Lleialtat, el 15 de setembre de 1935.

El cinema Maximo

Imatge del cinema Maximo al començament dels anys seixanta del segle XX. AUTOR DESCONEGUT / ARXIU JMC

El 16 de juny de 1930, Francesc Alcañiz va demanar permís per ampliar un cobert del carrer de Sicília 404, que anteriorment havia estat una sala de ball, segons un projecte de l'arquitecte JJ. Plantada Un temps després, en aquest indret del carrer de Sicília a tocar la Travessera de Gràcia, es va obrir una sala de cinema anomenada Maxim's, amb una capacitat d'unes mil localitats i una programació de sala de barri.

L'entrada de Francesc Benages, de l'empresa que explotava el cinema Smart del carrer Gran de Gràcia, va introduir-hi millores. Arran de la proclamació

de la República el nom es va catalanitzar com a cinema Màxim. Malauradament, finida la Guerra Civil Espanyola, el 1939, seguint les instruccions del govern espanyol, canviaren el nom pel de Maximo.

Deu anys després, el 1949, el cinema va anar a parar a mans de l'empresari Joan Mur, que el va reformar, eliminant les llotges de l'antiga sala de ball, canviant les butaques i donant més pendent a la platea, però el més significatiu fou la rebaixa del preu de l'entrada a una pesseta i que es va traduir en unes bones recaptacions.

També, per continuar creixent quant a espectadors, va incorporar a la programació de les sessions dels diumenges les varietats, que estaven força de moda en aquells moments i que al preu d'un duro (cinc pessetes) omplien el local.

Al capdavant del cinema, la propietat continuà provant coses, com la projecció en reestrena del film *Ben-Hur* a la tardor de 1966. Malauradament, el 12 de febrer de 1972, el cinema va tancar i en el seu lloc s'aixecà un bloc d'habitatges.

L'apunt

Al llarg de la seva vida, aquesta sala de cinema de dalt de tot del carrer Sicília a tocar amb la Travessera de Gràcia se centrà en una programació de barri que, si inicialment va acollir sobretot a noies i nois menestrals que passaven l'estona consumint un cinema de poques pretensions, amb el pas del temps seguí programant pensant més en el veïnatge de totes les edats que cercant nous públics de fora del barri. Cal esmentar que la proximitat de les casernes de cavalleria i de la Guàrdia Civil, molt a prop ambdues de la sala, va contribuir també a mantenir un públic fidel d'aquests col·lectius.

La imatge

Cartell anunciant la programació de varietats al cinema Máximo del dijous 28 de juliol de 1932.

Els Claretians

Aspecte que ofería el conjunt d'edificis dels Claretians de Gràcia l'any 1941, un cop acabats els treballs d'arranjament del col·legi, la residència, l'església i la seva cúpula. AUTOR DESCONEGUT / ESCOLA CLARET GRÀCIA.

A finals de l'any 1849, després de la seva mort, la senyora Joaquina Castanyer va deixar en testament un important llegat per a atendre a infants i joves educant-los i preparant-los per fer front a la vida.

Amb aquesta finalitat, un temps després, el 1852, els seus hereus van encarregar l'avantprojecte d'un edifici a l'arquitecte Josep Simó i Fontcuberta, mentre ells començaven a cercar uns terrenys adequats.

Finalment, van adquirir un terreny d'unes tres miques (uns 16.000 m²) ubicat en un dels extrems del municipi de Gràcia, a tocar el Torrent Mariner i gairebé fent frontera amb els límits del poble de Sant Martí de Provençals.

El 14 de març de 1854, es va signar l'escriptura de compra i venda. Al cap de poc començaren les obres de construcció de l'edifici projectat, un edifici de planta rectangular amb quatre ales perfectament orientades, amb planta i dos pisos cadascuna d'elles que tancaven un patí interior envoltat per un claustre amb columnes.

El 1858, el bisbe de Barcelona, Antoni Palau i Tèrrens, va interrelacionar els hereus de la senyora Castanyer amb representants de la congregació dels claretians per tal que es fessin càrrec de l'edifici que s'estava construint.

El 4 de novembre de 1859, els hereus de la senyora Castañer i un representant de la congregació signaren l'escriptura de cessió: l'acceptació de l'edifici i de l'horta, que es va convertir en la segona casa de l'Institut Claretian.

Poques setmanes després, el 23 de gener de 1860, de manera provisional es van instal·lar els primers germans per tal de poder seguir les obres de més a prop. Finalment, el 14 de març de 1860, la nova casa s'inaugurava de forma oficial amb l'assistència, entre altres personalitats, del bisbe de Barcelona Antoni Palau. Dies després, el 25 de març, en la festivitat de l'Anunciació de Maria, es constituí la primera comunitat de missioners claretians a Gràcia.

Arran de la revolució de setembre de 1868 i el posterior exili de la reina Isabel II a França, el convent dels Claretians a Gràcia va patir alguns atacs, cosa que va obligar als religiosos a cercar refugi fora de l'edifici.

Arran de l'epidèmia de febre groga que va patir la ciutat de Barcelona, la tardor de 1870, la Diputació Provincial va demanar als claretians que acollissin a les seves dependències a diferents nens provinents de la Casa de la Maternitat per protegir-se del contacte.

Quan es normalitzà la situació, a l'estiu de 1871, començaren les converses per organitzar unes escoles a l'edifici, que iniciaren la seva singladura el curs 1871-1872.

Mesos més tard, el 1873, quan es proclamà la primera República, a la vila de Gràcia es produí una onada d'anticlericalisme que obligà la comunitat a tancar l'escola. Passat el perill, l'escola va tornar al seu dia a

dia. El 1885, es va construir la classe de pàrvuls. El 1886, s'afegiren les escoles elementals i superior. Posteriorment, el 22 d'abril de 1904, es va posar la primera pedra de la nova església, que havia de substituir la primitiva capella.

Arribats a finals del mes de juliol de 1909, arran dels fets de la Setmana Tràgica, un grup de revoltats cremà el convent, les escoles i l'església que s'estava construint. Recuperada la normalitat, davant de l'estat en què havien quedat les diferents aules de l'escola, pel curs 1909-1910 habilitaren una part del convent com a escola i una altra per acollir la capella, mentre la comunitat es traslladava a un pis del passeig de Sant Joan.

El 21 de juny de 1913, es va inaugurar el Santuari del Cor de Maria. El 1926 començà la construcció de la primera fase del col·legi, que s'inaugurà, sense l'ala del carrer de Sicília, el 24 d'octubre de 1926. Poc temps després, l'Ajuntament de Barcelona va canviar el nom del carrer Coello pel de l'arquebisbe P. Claret. I el 1929, es construï la segona fase de l'escola, que incloïa la part que donava al carrer de Sicília.

A finals del mes de juliol de 1936, arran dels esdeveniments revolucionaris de l'inici de la Guerra Civil Espanyola, l'escola, l'església i la residència van ser assaltades per grups de persones armades, que acabaren cremant-les. Mesos després, quan el govern de la República presidit per Negrín s'establí a Barcelona, les instal·lacions dels claretians es convertiren en un taller de reparació d'automòbils.

Acabat el conflicte, l'escola va reprendre les seves activitats acadèmiques el 1940. El 1945, es començaren a impartir els estudis de batxillerat. El 1949, es va remodelar la façana de la residència. El 1960, s'amplià l'escola. El 1978, es convertí en una escola mixta. El 1997, s'enderrocà l'edifici de la residència ubicada al carrer de Nàpols i se'n aixecà un de nou, que, a partir del 15 de setembre de 1997, va acollir les classes d'infantil i primària.

L'apunt

Sant Antoni Maria Claret i Clarà, més conegut com a Pare Claret, va néixer el 23 de desembre de 1807 a la localitat de Sallent.

El 16 de juliol de 1849, Claret i cinc sacerdots més fundaren a Vic la congregació dels Missioners Fills de l'Immaculat Cor de Maria.

Durant del seu periple per diferents territoris, va ser nomenat per Pius IX arquebisbe de Santiago de Cuba, sent consagrat el 6 d'octubre de 1850 a Vici marxant tot seguit cap a l'illa caribenya, on s'hi va està fins al 1857.

De tornada a Espanya, la reina Isabel II el va escollir personalment com al seu confessor el 1857, cosa que l'obligà a traslladar-se a Madrid. Al cap d'uns anys, arran de la Revolució de setembre de 1868, es va exiliar amb la reina Isabel II a França.

Entre les seves darreres activitats, cal destacar la seva participació en el Concili Vaticà I. Finalment, acollit pels monjos del monestir cistercenc de Fontfreda, va morir el 24 d'octubre de 1870 a l'edat de seixanta-tres anys.

El 1897 les seves restes mortals es traslladaren a Vic. Cinc dècades després, el Papa Pius XII el va canonitzar el 5 de maig de 1950.

Entre altres coses, per a la història, un retrat seu forma part de la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona, mentre que per al seu record més popular, un carrer de la ciutat porta el seu nom: el carrer de Sant Antoni Maria Claret, que anteriorment va dur els noms de San Antonio María Claret, Arzobispo Padre Claret, Arquebisbe Pare Claret, i, sense ser oficial, Beato Antonio María Claret.

La imatge

Estat en el que van quedar els edificis dels claretians de Gràcia després de l'assalt i el posterior incendi durant els fets de la Setmana Tràgica de 1909.

A. T. V. — Sucesos de BARCELONA. (26-31 de Julio de 1909)
36. Misioneros del Sagrado Corazón de María. Gracia
Interior de la capilla antigua

La Sedeta

Façana principal de La Sedeta a la cantonada dels carrers d'Indústria amb el de Sicília, l'any 1944. AMDG / Fons ÚRSULA SOMS

El 15 de novembre de 1898, Salvador Casacuberta i Viñals, Josep Pujol i Marcet i Jaume Corbera i Tiana crearen la societat Pujol y Casacuberta, amb la finalitat de dedicar-se a la fabricació d'aprestos i teixits. Per aquest menester compraren un terreny delimitat pels carrers d'Indústria, de Sicília, de Sant Antoni Maria Claret i del passatge Llavallol, on a partir del 1900 es començà a construir la fàbrica. Poc temps després, el 1903, la societat passà a dir-se Pujol, Casacuberta i Corbera Societat en Comandita.

La fàbrica va anar creixent, tant pel que fa al nombre d'obrers com a la producció. El 1904 disposaven de 10

màquines de filar i retorçar llana i 24 telers que s'utilitzaven principalment en el tissatge de la llana. Quant als seus productes, el més important era la llana, però també es treballava el cotó i la mescla. El 1910 es construïren més baixos i s'augmentà la construcció interior, mentre que el 1913 es va bastir un pis i unes golfes, així com un espai per emmagatzemar el carbó.

Durant la Primera Guerra Mundial, entre 1914 i 1918, van saber aprofitar bé l'aturada obligada que va patir el sector tèxtil europeu per continuar guanyant quotes de mercat. Malgrat la pèrdua dels dos socis, a partir de 1918 Salvador Casacuberta seguí amb el mateix ritme de producció. El 1919, la fàbrica va incorporar

les primeres 12 màquines de filar seda, un fet que va marcar el seu futur i que va acabar donant-li el nom popular de La Sedeta.

L'any següent, el 1920, la fàbrica s'amplià fins a les 30 màquines de filar llana, 16 de cotó, 44 telers pel tissatge de la llana, 42 pel tissatge del cotó i 48 telers més destinats a la mescla, i el 1928 engrandí les seves instal·lacions bastint uns baixos i la façana del passatge Llavallol, moment en què també s'aprofità per legalitzar uns subterranis construïts anteriorment per enquibir-hi les calderes. A la dècada de 1930 va arribar als 50 telers de seda i a un total de 362 telers.

Durant la Guerra Civil Espanyola la fàbrica va ser col·lectivitzada. Durant aquesta etapa la mobilització dels homes, les restriccions de primeres matèries i la manca de carbó i d'electricitat van donar lloc a un període de baixa producció, una part de la qual se centrà en la confecció de teixit militar. Finit el conflicte i immersos en la postguerra, la fàbrica, amb la maquinària antiquada i de nou amb les restriccions elèctriques i altres inconvenients, seguí tenint una producció baixa.

Després de la mort de Salvador Casacuberta el 1941, el 1945 la seva germana Josepa es va fer càrrec del negoci, que va adoptar el nom de Manufacturas Textiles S. Casacuberta. Les dècades dels anys cinquanta i seixanta van ser prou bons, malgrat que a partir dels anys seixanta es començaren a notar els canvis estructurals que vivia la indústria tèxtil, amb la liberalització de la importació de matèries primeres que el govern franquista inicià, així com pel canvi que es produí en la comercialització dels teixits. Aquestes circumstàncies abocaren l'empresa a un cert declivi i passà dels més de mil treballadors de finals dels anys seixanta a una tercera part deu anys després.

Arribats a la dècada dels anys setanta, els propietaris decidiren traslladar la fàbrica a Sant Vicenç de Castellet, deixant l'edifici del carrer Sicília només com a magatzem. Finalment, La Sedeta tancava les portes l'any 1975.

La reivindicació veïnal

Tancada la fàbrica i malgrat que un esborrany Pla Comarcal de 1974 considerava aquell terreny com a zona d'equipaments, la pressió dels propietaris aconseguí que el Pla Comarcal aprovat el 1976 consideres el solar com a terreny edificable. Poc després, els propietaris vengueren el conjunt fabril a la Caixa d'Estalvis de la Diputació de Barcelona –la desapareguda Caixa de Catalunya– amb la finalitat de construir-hi habitatges.

Les associacions de veïns de la Sagrada Família i del Camp d'en Grassot es mobilitzaren ràpidament i començaren la lluita veïnal amb eslògans com “No més pisos”, “Anem a pintar La Sedeta. La volem pel barri”, “Salvem La Sedeta pel barri. Prou especulació” o “Volem equipaments”, enderrocant la tanca que la constructora havia aixecat, ocupant i netejant espais per fer activitats de tota mena.

Finalment, la pressió veïnal aconseguí que la Caixa d'Estalvis de la Diputació de Barcelona, presidida en aquells moments per Joan Antoni Samaranch, acceptés vendre la fàbrica a l'Ajuntament de Barcelona per 150 milions de pessetes. L'acord el va signar l'alcalde Socias Humbert el 10 de novembre de 1978. Amb això La Sedeta s'havia salvat, els pisos havien desaparegut i calia parlar del futur.

El resultat final fou l'escola inaugurada el 1982, l'institut inaugurat el 1983, el Centre Cívic i una plaça pública.

L'apunt

Un dels moments més crítics de la mobilització veïnal fou el 26 de maig de 1978, quan s'enderrocà l'emblemàtica xemeneia de la fàbrica. Tal com ho explicava el diari Tele/eXpres: *“La Sedeta perdió ayer su signo más característico: la chimenea. No sin cierta tristeza, los vecinos de Sagrada Familia contemplaron justamente a las dos menos cuarto del mediodía cómo sucumbía la chimenea ante los tirones de una excavadora. Pocos minutos más tarde se completaba la operación derribando la parte que había quedado en pie”*.

La imatge

El 25 de maig del 1985, l'alcalde Pasqual Maragall va inaugurar el Centre Cívic La Sedeta, tancant així una reivindicació veïnal que esdevingué històrica.

La fàbrica de joguets Jorge Rais

Treballadores i treballadors de la fàbrica de Jordi Rais ubicada al carrer d'en Grassot 141-143 a tocar la Travessera de Gràcia, un carrer no empedrat que, quan plovia, s'enfangava com es pot apreciar a la imatge. AUTOR DESCONEGUT / ARXIU JMC

Quan a finals del segle XIX es començaren a instal·lar fàbriques de joguines de llauna a Espanya, un gruix important de fabricants s'instal·là a la població d'Ibi i el seu entorn a la província d'Alacant, mentre que molts altres artesans que treballaven la llauna ho van fer al barri de Gràcia de Barcelona.

Una d'aquestes fàbriques va ser la de Jordi Rais, considerada per alguns com la primera empresa d'Espanya a fabricar joguines de llauna. Es va instal·lar a la Gràcia de 1897, poc després d'annexionar-se a Barcelona l'abril d'aquell any, per tant, considerada ja com un barri de la ciutat.

Jordi Rais i Ramis, que havia nascut a Saragossa l'any 1844, el 18 de maig de 1897 va demanar a l'Ajuntament la llicència corresponent per construir un edifici en un solar que havia comprat el 1896, ubicat al carrer d'en Grassot -en aquells moments passatge- on fabricar els "Juguets de Hojadelata-Jorge Rais".

El 1898 li va arribar la llicència per construir la nau de la fàbrica. Aquest mateix any va demanar una altra llicència per construir una casa de planta baixa i que no es va concedir fins a l'any 1903. Finalment, el carrer d'en Grassot 141-143 va acollir l'habitatge familiar, el despatx i la nau de fabricació de les joguines.

Els treballadors d'aquesta indústria, com es pot apreciar en la imatge de més amunt, eren una munió d'hommes, dones i fins i tot criatures a partir de sis anys, que treballaven en les fàbriques moltes hores al dia per un salari de misèria.

A la mort del seu pare el 1918, el fill de Joan Rais, Joan Rais i Blasi, es va fer càrrec de la fàbrica, mantenint el catàleg de joguines de llauna del seu pare. Malgrat tot, pocs anys després aquesta empresa es va fer fonedissa.

L'apunt

Com que el carrer d'en Grassot encara era un vial de terra, quan plovia, s'enfangava, tal com es pot veure en la fotografia principal, on, davant de la fàbrica, es poden apreciar les roderes dels carruatges. Per aquesta raó, Jordi Rais anunciava en els seus catàlegs que posava al servei dels seus clients un carruatge de luxe per facilitar l'accés a la seva factoria.

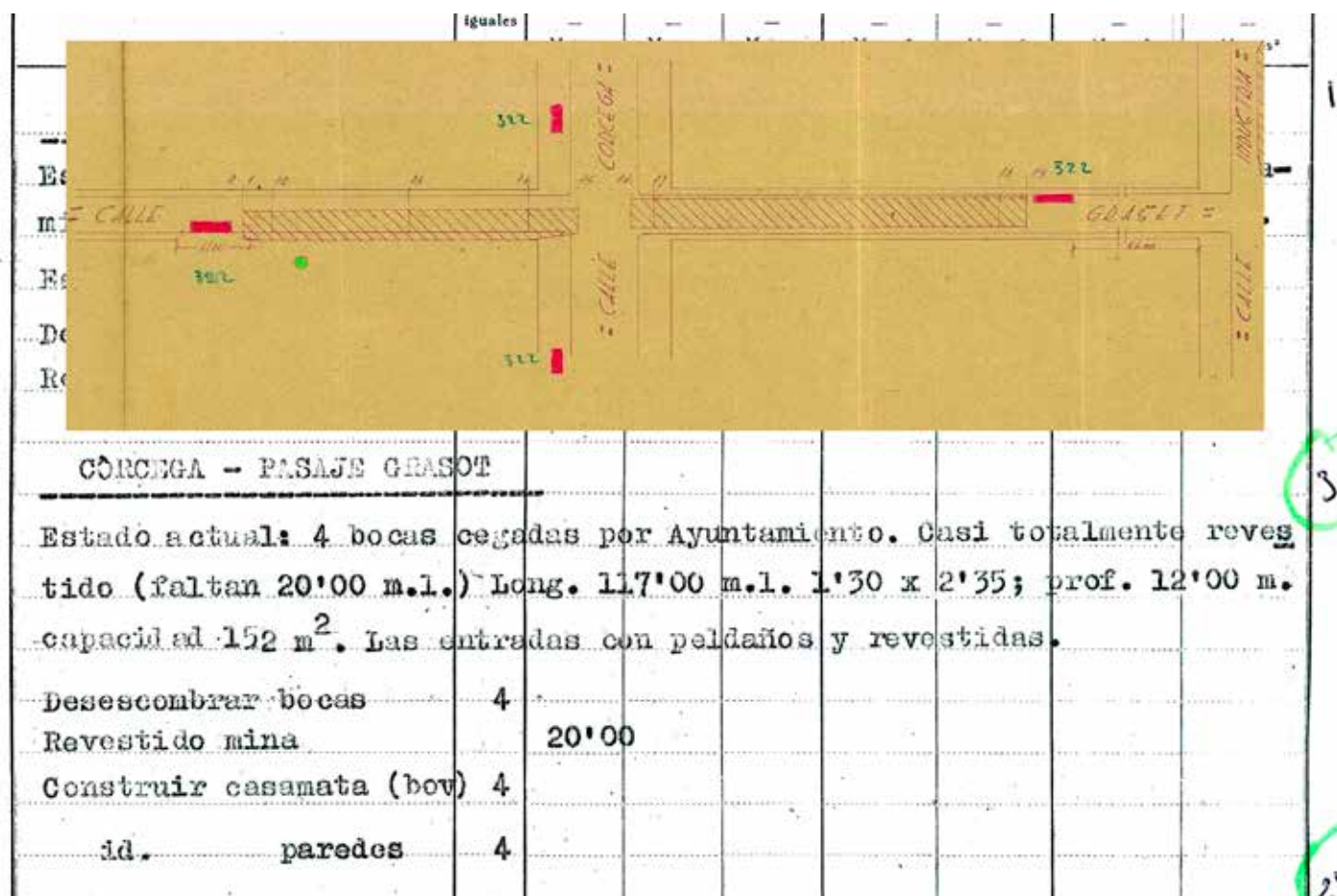
La imatge

Imatge d'una de les joguines que fabricava Jordi Rais, un *carro de labranza* que publicitava en un dels seus catàlegs amb la referència número 485 que tenia unes mides de 39 x 13 x 15 centímetres i que venia a 15 pessetes la dotzena.

Núm. 485—39 × 13 × 15 — 15 pesetas docena

El refugi antiaeri del carrer d'en Grassot

Documentació administrativa referent al refugi 322, Grassot i Còrcega. AMC

El mes de març de 1937, un grup de veïns de l'entorn dels carrers d'en Grassot, d'Indústria, de Còrcega i de Rosselló van constituir una comissió per construir el refugi antiaeri 322, Grassot i Còrcega, per tal de protegir el veïnat contra els bombardeigs aeris.

Primer de tot, demanaren a l'Ajuntament la cessió d'eines per començar la construcció, atorgada el 27 de març de 1937 amb sis pics, sis pales, sis cabassos i tres aixadells. Tot seguit convocaren a tots els veïns a una reunió al local de la cooperativa LA FORMIGA, ubicada al carrer d'en Grassot a tocar amb

el d'Indústria, el 31 de març de 1937, per explicar el projecte i captar voluntaris per tirar endavant la seva construcció.

Malgrat disposar d'una quantitat considerable de persones, la comissió es veié obligada a convocar una segona reunió per demanar més implicació entre el veïnat, una demanda que segurament va fer efecte, ja que uns dies més després van demanar més eines a l'ajuntament per avançar més de pressa en la construcció del refugi.

El refugi disposava de quatre entrades, una aproximadament davant del núm. 33 del carrer d'en Grassot, dues més al carrer de Còrcega cantó de mar, a

banda i banda del carrer d'en Grassot, i una quarta al bell mig d'aquest carrer a prop del carrer del Rosselló.

Estava construït a 12 metres de profunditat i tenia una llargada de 117 metres de galeria de mina, pràcticament revestida en la seva totalitat, i amb una amplada

d'1,30 metres per 2,35 d'alçada.

Com altres refugis, quan va acabar la guerra, l'Ajuntament va enderrocar les quatre casamates que protegien les entrades i les va tapiar. Durant anys el refugi va ser considerat com a aprofitable i va figurar en diferents llistats de la nova Defensa Passiva.

L'apunt

Cal esmentar també que al carrer d'en Grassot els veïns van construir un altre refugi antiaeri, entre els carrers de la Indústria i de Sant Antoni Maria Claret, catalogat amb el número 521, que s'endinsava cap a la Travessera de Gràcia, i que disposava de quatre entrades, tres al carrer d'en Grassot i la quarta a la banda mar del carrer de Sant Antoni Maria Claret.

La imatge

Carnet d'associat al refugi número 521 del carrer d'en Grassot (entre els carrers de la Indústria i de Sant Antoni Maria Claret).

La Festa Major

Portalada del carrer del Passatge de Romans -Passatge d'Alió- entre els carrers de la Indústria i de Còrsega, el matí de festa major del 15 d'agost de 1931. AUTOR DESCONEGUT / ARXIU FESTIU GRÀCIA FESTA MAJOR

El Camp d'en Grassot, com a barri de l'antic municipi de Gràcia, durant dècades va celebrar la seva Festa Major per l'Assumpta, el 15 d'agost. De fet, era una part de la Festa Major de Gràcia amb uns quants carrers que es guarnien any rere any, com el passatge de Romans -ara, passatge d'Alió-, que es guarnia en diversos trossos, el passatge d'en Grassot -ara carrer- que s'havia arribat a guarnir alhora en tres dels quatre trams que el formen, el carrer de Zola -ara del Pare Laínez- i el carrer de Còrsega, entre altres.

Un altre dels elements festius importants de la festa major van ser els seus envelats, símbol inequívoc de

festa major: eren la sala de ball dels pobres, o la dels menys rics, i esdevenien també un exemple d'arquitectura monumental efímera. Durant anys, a la cruïlla del passeig de Sant Joan amb el carrer de Còrsega s'havia aixecat un envelat, uns anys d'estiu, és a dir, sense sostre, i altres de coberts, on els veïns i les veïnes i les criatures tenien les seves programacions. També hi ha constància de que en algun altre indret del Camp d'en Grassot s'havia bastit un altre envelat.

Una festa major no és festa si no disposa de la típica fira d'atraccions. En aquest sentit, durant dècades la fira va ocupar el passeig de Sant Joan i, a vegades, també el carrer de Roger de Flor, i era un punt de

trobada de molta gent que cercava un espai amb més disbauxa, casetes de tir, carrusels, la Roda de fira, pistes d'autos de xoc, parades de pomes caramel·litzades o barbes de sucre, tota una varietat de coses, algunes de les quals, amb el pas dels anys, es van anar modernitzant. Ara bé, la fira també originava certs problemes de convivència i, finalment, les queixes veïnals van posar-hi fi en aquest indret.

Com en altres llocs de Gràcia, en arribar la dècada de 1960, la festa va anar minvant i els carrers guarnits

i l'envelat acabaren desapareixent. Anys després, el 1986, amb l'arribada de la democràcia i la incorporació de nous carrers a la festa, el carrer de Roger de Flor entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret i de la Travessera de Gràcia va començar a guarnir el seu espai cada any fins al 1995.

D'altra banda, diferents col·lectius començaren a celebrar la festa entorn de l'11 de setembre i, anys més tard, la canviaren per a finals del mes de juny i inici del de juliol.

L'apunt

L'any 1935, un dels veïns del passatge de Romans -ara passatge d'Alió-, Francisco Rojo i germà del general Rojo, comandant en cap de l'exèrcit de la Segona República Espanyola, va rodar una pel·lícula de la Festa Major d'aquell any, començant pel seu carrer i seguint per altres indrets de la vila.

Sense saber-ho, aquest petit documental de Francisco Rojo, filmat des de balcons o a peu de carrer amb la seva càmera de 9,5 mil·límetres, es va convertir en un film inèdit de *l'última festa en llibertat*.

Amb el pas dels anys la cinta, la càmera i el projector original, quedaren amagats en unes golfes de la casa familiar del passatge d'Alió sota la custòdia de Teresa Rojo, filla de l'autor.

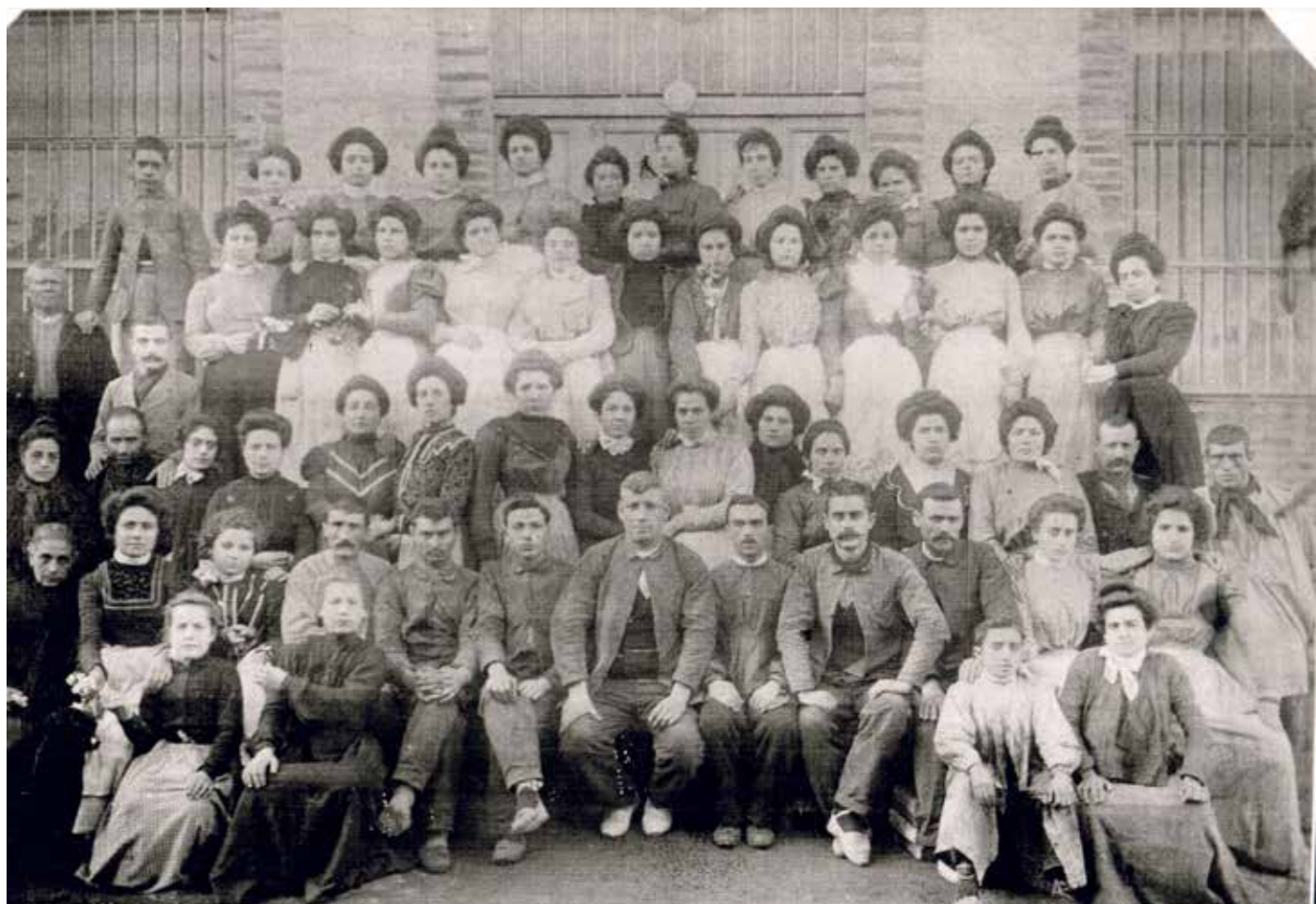
L'any 2017, arran de la celebració del bicentenari de la Festa Major de Gràcia, es va recuperar aquesta pel·lícula d'uns 20 minuts de durada i va projectar-se en diverses ocasions.

La imatge

Veïnes i veïns a l'entrada del carrer d'en Grassot entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret i de la Indústria durant la Festa Major de l'any 1950.

A tall de cloenda

Fotografia de les treballadores i treballadors de la fàbrica de teixits Pujol i Cascuberta, coneguda com La Sedeta, l'any 1903. AUTOR DESCONEGUT / AMDG

En menys de cent anys, el territori del denominat Camp d'en Grassot i Gràcia Nova ha patit molts canvis, sobretot pel que fa a la gran finca de Cal Comte, que donà pas a l'obertura del carrer de l'Escorial i de l'avinguda de Pi Margall, que sumada a la finalització del passeig de Sant Joan, obrí per aquest extrem, en terres de l'antiga vila de Gràcia, una ruta de mara muntanya molt important per al desenvolupament d'aquesta part de Gràcia.

Lluny han quedat les rajoleries, les masies i les fàbriques. En els seus espais han aflorat gran quantitat

d'edificis d'habitatges que els han convertit en un barri més de la ciutat.

Coses noves sobre coses velles, com l'antic escorxador, reminiscència de l'antic municipi, les instal·lacions del qual donaren pas a una caserna de la Guàrdia Civil que en menys de cent anys, i malgrat la voluntat del seu veïnatge, ha ressorgit tres vegades.

Un altre punt important ha estat la metamorfosi de la Travessera de Gràcia, un antic camí que en poques dècades ha doblat la seva amplada, passant de ser un carrer veïnal a una via de gran ciutat que, amb la nova voluntat municipal, segurament

tornarà, pel que fa al trànsit de vehicles, a com estava inicialment.

Aquest és un territori que en part va seguir el patró de l'Eixample de Cerdà, amb carrers amples, però sense cap interior d'illa. Ara, des de fa alguns anys, les voluntats popular i municipal han anat esgarrapant alguns espais d'interior d'illa.

Amb el temps, el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova també han esdevingut un territori d'acollida per a moltes persones, les quals s'han sumat a les que

havien arribat anteriorment, i tots plegats han acabat configurant un nou espai, sense oblidar el seu esperit reivindicatiu i lluitador, com és el cas de la recuperació de la fàbrica de La Sedeta per a usos veïnals.

Quan es parla del barri de Camp d'en Grassot i Gràcia Nova, es pot afegir que és un territori entre l'Eixample barceloní i l'essència de la vila de Gràcia que, al cap i a la fi, ha estat i és una part del seu nucli identitari. No obstant això també l'Eixample ha influït i influeix en el dia a dia dels seus veïns i veïnes per la seva estructura urbanística.

L'apunt

Malauradament, el Camp d'en Grassot tingué un trist paper la nit del 13 de febrer de 1937 quan els canons del vaixell de guerra italià Eugenio di Savoia van disparar sobre la ciutat prop de vuitanta projectils que produïren 18 morts i malmeteren diverses cases. Un dels punts de Barcelona on impactaren més projectils fou aquest barri.

Segons un rumor que acabà en llegenda, l'objectiu era la fàbrica Elizalde. Ara bé, segons l'informe secret italià, l'objectiu de l'atac era el centre de la ciutat sense miraments. Així va ser, van caure projectils a diferents indrets de la ciutat, però el barri més perjudicat fou el Camp d'en Grassot.

La imatge

Un grup de dones i criatures passant l'estona en els terrenys de Cal Comte durant la seva urbanització, el 1934.

Itinerari - El Camp d'en Grassot i Gràcia Nova un territori entre l'eixample i la vila

01 – Introducció

Passeig de Sant Joan, 128

01 - El cinema Chile

Passeig de Sant Joan, 128

02 - La fàbrica Elizalde

Illa d'habitatges que hi ha entre el pel passeig de Sant Joan i els carrers de Còrsega, Bailèn i Rosselló.

03 - La font d'Hèrcules

Passeig de Sant Joan amb el carrer Còrsega

04 - La connexió del passeig de Sant Joan amb la Travessera de Gràcia

Passeig de Sant Joan amb el carrer de Sant Antoni Maria Claret

05 - El monument d'Anselm Clavé

Passeig de Sant Joan entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret i Travessera de Gràcia

06 - Ca l'Arquer

Travessera de Gràcia davant del carrer Escorial

07 - La plaça de Joanic

Plaça Joanic

08 - Cal Comte

Confluència dels carrers Escorial amb Pi Margall

08 - La urbanització de les terres de Cal Comte

Confluència dels carrers Escorial amb Pi Margall

09 - L'escorxador de Gràcia

Travessera de Gràcia 291-293 (Caserna de la Guàrdia Civil)

10 - carrer d'Hipòlit Lázaro

Carrer d'Hipòlit Lázaro amb Travessera de Gràcia

11 - El cinema Máximo

Carrer Sicili 404 - 410

12 - Els Claretians

Carrer de Sant Antoni Maria Claret, 49

13 - La Sedeta

Sicília, 321

14 - La fàbrica de joguets Jorge Rais

Carrer Grassot 141-143

15 - El refugi antiaeri del carrer d'en Grassot

Carrer Grassot amb el carrer Còrsega

16 - La Festa Major

Passatge Ali amb el carrer Còrsega

16 - A tall de cloenda

Passatge Ali amb el carrer Còrsega

Bibliografia

Parada de síndries a la Travessera de Gràcia gairebé al davant del carrer del Torrent de les Flors en el primer terç de la dècada de 1930. JOSEP BARRILLON PARADELL / Fons NÚRIA BARRILLON PARADELL PI

- BABIANO i SÀNCHEZ, Eloi i CONTEL i RUIZ, Josep Maria. *L'Abans de Gràcia*. Barcelona: Efados, 2013.
- CASTELLÀ i LÀZARO, Elsa. *Les Masies de Gràcia, vestigis d'una ruralia històrica*. Col·lecció La font de l'atzavara núm. 9. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, 2006.
- COL·LEGI CLARET BARCELONA. *Col·legi Claret 150 anys 1871-2021*. Barcelona: Editorial Claret, 2022.
- CONTEL, Josep Maria. *Gràcia, temps de bombes, temps de refugis. El subsòl com a supervivència*. Col·lecció La font de l'atzavara núm. 10 Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, , 2008.
- CONTEL, Josep Maria. *Seixanta anys del primer bombardeig*. *Camèlies*, núm. 4 gener-febrer de 1997, Barcelona: gener-febrer de 1997.
- CONTEL, Josep Maria. "El 13 de febrer de 1937". A: *L'Independent de Gràcia*, núm. 193. Barcelona. 16 de febrer de 2007.

- CONTEL, Josep Maria. "A la plaça de Joanic hi havia un refugi". A: *Revista Comerciants Gràcia Nova*, núm.12. Barcelona, 2001.
- GONZÀLEZ MASIP, Albert. *Els tramvies de Barcelona (Dels orígens a 1929) Història i explotació*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 1997.
- GONZÀLEZ MORENO-NAVARRO, Antoni. *El Camp d'en Grassot família i territori*. (Edició no venal). Barcelona: , 2008.
- LAFARGA, Joan. *Gràcia de rural a urbana, Història d'un territori*. Col·lecció La font de l'atzavara núm. 4. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, 2001.
- MIÑANA ARMADÀS, Francesc. *Els altres i jo*. Barcelona: Difusora Europea, octubre de 1994.
- MUNSÓ CABÚS, Joan. *Els cinemes de Barcelona*. Barcelona: Edicions Proa, SA, maig de 1995.
- SALMERÓN i BOSCH, Carles. *El Metro de Barcelona, història del ferrocarril metropolità de Barcelona*. Barcelona: C. Salmerón i Bosch, 1992.
- SALMERÓN i BOSCH, Carles. *El Metro de Barcelona-II, Història i tècnica*. Barcelona: C. Salmerón i Bosch, 1992.
- SEGURA, Carme, FARRÉ, Eduard i CAMPS, Esteve. *Les Places de Gràcia, Impressions de Josep Buch*. Col·lecció La font de l'atzavara núm. 5. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, 2001.
- SERRA RIERA, Enric. *Geometria i projecte del sòl als orígens de la Barcelona moderna. La vila de Gràcia*. Barcelona: Edicions UPC, 1995.
- SERRA RIERA, Enric. (tesi doctoral), *Geometria i projecte del sòl als orígens de la Barcelona moderna. La vila de Gràcia*. Barcelona: UPC, desembre 1992.
- TORRAS COMAMALA, Jordi. *Somnis de reestrena. Història dels cinemes de Gràcia*. Col·lecció "La font de l'atzavara" núm. 1. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, 1999.